

KOLDKRIGS- FORSKNING

- løse påstande eller dokumenteret viden

Af Jørgen Dragsdahl

Efter udgivelsen af DIISs store værk om den kolde krig i 2009 var Arbejderhistorie rammen om en debat af værkets konklusioner, kildebrug og historiesyn. Et nyt værk om dansk koldkrigs-historie, Bent Jensens "Ulve, får og vogtere" er nu udkommet, og Arbejderhistorie inviterer til en fortsættelse af debatten om denne vigtige del af venstrefløjens og Danmarks historie. I dette nummer af Arbejderhistorie bringer vi Jørgen Dragsdahls kritiske kommentarer til bogen.

Som redskab til undervisning i kildekritik er Bent Jensens store værk uforligneligt. Det udgør et overflødighedshorn af eksempler på synder, som en historiker kan begå.

Desuden giver det rig lejlighed til diskussion af mulige forklaringer. Er årsagen sjusk? Uvidenhed? Var drivkraften, at målet helliger midlerne? Eller står vi med en højreekstremistisk tolkning af et forløb, hvor historieskrivningen ellers domineres af andre opfattelser. Det er mit bud, at samtlige forklaringer kan finde holdepunkter.

Fokus vil i det følgende være på eksempler, som bygger på åbne kilder, der kan kontrolleres af enhver. En meget stor del af værket bygger på dokumenter, som ikke er offentligt tilgængelige – og i et vist omfang også er utilgængeligt for historikere, som ikke nyder godt af særlig begunstiggelse fra statslige og politiske myndigheder. Accept af hans fremstilling har altså den forudsætning, at læseren giver Bent Jensen (i det følgende BJ) stor troværdighed. Hvorvidt håndteringen af de "hemmelige" arkivalier generelt er sket på et fagligt niveau, som svarer til, hvad man kan konstatere for de langt mere tilgængelige kilders vedkommende, er uvist, men der er tegn på, at værre og lignende eksempler nådigt kan være skjult for uindviede øjne.

Efterkontrol vanskelig

Arkivalier fra primært udenrigs-, forsvars- og statsministerierne er ikke umiddelbart tilgængelige og er kun set af få forskere. Flere med adgang til dokumenterne i disse arkiver har skarpt kritiseret kildehåndteringen. Mellem dem er professor emeritus i statskundskab Nikolaj Petersen. Næppe nogen anden er mere kvalificeret til kritisk eftersyn af Jensens arbejde. Med bind 6 i storværket om dansk udenrigspolitik historie har han for ti år siden leveret en udførlig og nuanceret fremstilling af de kontroversielle år med såkaldt fodnotepolitik i 70'erne

og 80'erne.¹ BJs kildehåndtering karakteriserer han med disse ord: "grov forvanskning", "elementær fejllæsning", "fejlagtige referencer". Opsummerende lyder det, at værket har "ofte betydelige vanskeligheder med sit kildegrundlag og den konkrete faktuelle fremstilling af dansk sikkerhedspolitik".² Vurderingen er dokumenteret med mange eksempler.³

Der er desuden materiale fra sovjetiske/russiske arkiver indhentet af BJ selv og nu i hans varetægt. Arkiverne i Rusland er i dag mere lukkede, end da han havde adgang.

Særligt alvorligt er det, at BJs brug af arkivet i Politiets Efterretningstjeneste stort set ikke kan kontrolleres. Den såkaldte PET-kommission havde adgang til arkivet; medlemmerne har nu tilsyneladende aftalt, at de ikke vil gå ind i vurdering af værket ved hjælp af deres indsigt. Men kort efter kommissionens rapport udkom i 2009 rettede BJ skarp kritik mod den og han fik svar i en omfattende avisdebat. Kontroversen kan belyse BJs håndtering af PET-dokumenter. Særligt bemærkelsesværdigt er et 15 siders notat, som blev udsendt af kommissionens tidligere medlemmer, efter BJ angreb dens arbejde i en publikation fra Center for Koldkrigsforskning.⁴ Kommissionen mener, at injuriesagen, som jeg anlagde i 2007, kan have medført en prioritering af Koldkrigscenterets forskning, som ikke er fagligt motiveret, og man har det indtryk, at BJ "ikke kritisk har afprøvet de udsagn, der taler for hans forståelse af sagen, ligesom han ikke har inddraget alle de oplysninger, der taler imod hans forståelse af sagen". Notatet indeholder en liste over "konkrete forhold", hvor stoffet i kommissionens beretning tilsyneladende behandles på "en unuanceret, ukorrekt eller misvisende måde".⁵ BJs kritik af beretningen var især rettet imod dens omtale af mine relationer til sovjetiske diplomater og KGB-officerer. I et langt afsnit påpeger kommissionen, at han har omskrevet et centralt dokument, så det bedre passer til hans påstande.

Kommissionen noterer, at BJ i sin første

artikel med anklager mod mig, 14. januar 2007 i Jyllands-Posten, skrev: "PET mente, at Dragsdahl i virkeligheden var gået langt længere i sit samarbejde med KGB, end han nu ville være ved". Sætningen er angiveligt et referat af et mødereferat i PETs arkiv, dateret 25. marts 1986. Men i mødereferatet finder man denne sætning: "Personligt tror jeg, D under Tjebotok gik langt længere, end han vil være ved". Det er altså helt klart, at det er mødets referent, en kriminal-assistent, som har denne opfattelse og ikke institutionen PET. Tjebotok er en formodet KGB-officer, som jeg havde ganske få møder (3-4) med i 1976. Fordi BJ udskifter Tjebotoks navn med KGB, får man også indtryk af, at perioden, hvor jeg skulle være gået for langt, er langt længere, og der var endog tale om "samarbejde". Kommissionen påpeger, at omskrivningen medfører, at "udsagnets oprindelige betydning synes markant ændret til fordel for en mere vidtgående udlægning". Den kan endvidere, ud fra sit kendskab til resten af de hemmelige arkiver oplyse, at "der ikke ses belæg for kriminalassistentens tolkning" i det materiale, som PET har fået fra KGB-afhopperen Gordievskij. Som "stort set alle de politikere og meningsdannere", KGB-officerer mødtes med, var jeg nemlig på det tidspunkt registreret blot som "kontakt".⁶

Den ovenfor citerede BJ-sætning er ikke med i "Ulve, får og vogtere". Men det er en anden sætning, som PET-kommissionen i sin kritik også giver omtale. BJ citerer sin egen artikel fra Jyllands-Posten, hvor han både opsummerer og citerer 25. marts 1986 referatet: "PETs fortrolige konklusion til eget brug lød således: 'Set med KGB-briller har D[ragsdahl]s position [...] været ualmindelig nyttig. Det er ikke uden grund, at han på et tidspunkt i Centret blev benævnt som "nr. 1" i Danmark, men hvor meget man reelt har fået ud af denne agent, kan der kun gisnes om'. Dragsdahl var altså ifølge både KGB og PET KGB-agent".⁷ Kommissionen kritiserer to elementer i dette citat fra Jyl-

lands-Posten. For det første er det ikke KGBs kommandocenter i Moskva, som anvender benævnelsen "nr. 1". Af det underliggende materiale i PETs arkiv, som BJ også havde adgang til, fremgår angiveligt, at benævnelsen er anvendt af KGB-officerer Minin fra residenturet i København, og det kan være hans forsøg på selvforsvar, idet Centret nærede mistro til Minins embedsførelse og mistænkte mig for at være CIA-agent. For det andet påpeger Kommissionen, at det citerede er en kriminalassistentens personlige konklusion og ikke PETs institutionelle.⁸ Der er et tredje problem med citatet, som PET-kommissionen dog ikke omtaler. BJ har fjernet nogle ord, som så er erstattet med et [...]. I det oprindelige referat står på dette sted: " – dels som en person udstyret med en ofte særdeles skarp pen og dels som medlem af SNU – ". Uden det korrekte indskud kan sætningen læses, som havde jeg faktisk været ualmindelig nyttig for KGB; med indskuddet korrekt placeret er det selve positionen, som har været potentielt nyttig.

Omfattende dokumentation for BJs kildehåndtering kan desuden hentes fra behandlingen af injuriesagen ved Byretten i Svendborg og Østre Landsret. Alle dokumenter fra PETs arkiver er fremlagt bag lukkede døre, så gengivelse af indholdet er efter Retsplejeloven forbudt. Alligevel har BJ offentligt citeret og fremlagt uddrag, som tjener hans påstande. Han har desuden til retssagerne udarbejdet tre redegørelser for min journalistik.⁹ Disse skrifter gav anledning til omfattende moddokumentation, som medførte, at en del fejl blev ændret af BJ fra udgave til udgave. Men bilag A1, indgivet efter dommen i Svendborg, kunne stadig gøre krav på tilbagevisning i form af fire ringbind med knapt 50 dokumentnumre i hvert bind. Indholdet i de tre bilag bliver i begrænset omfang gentaget i "Ulve, får og vogtere". Både brugen af PET-dokumenter og påstandene ang. disinformation er behandlet af min advokat Henrik Holm Nielsen i hans afsluttende skriftlige procedure

ved Østre Landsret, som er delvist offentliggjort.¹⁰ Med mange eksempler dokumenterede advokaten, at BJ ikke har optrådt i overensstemmelse med, hvad man kan forvente af en "bonus pater" historiker. Materialet er vigtigt, hvis man til bunds vil undersøge den omhu, som BJ lagde i forberedelsen af retssagen og egne bidrag til Centrets bog. Desuden indeholder det endog meget spektakulære eksempler på kritisabel kildehåndtering. Men det indgår kun perifert i det følgende, fordi de tre redegørelser ikke er offentliggjort.¹¹

Siden november 2013 har jeg på min Facebook og hjemmeside bragt en række "Dagens fusk" notater, som behandler BJs kildekritik. Nogle udgør i redigeret form de eksempler, som vi nu kommer til. Inspirationen til serien kom fra udtalelser af BJ. Han blev i et interview foreholdt, at flere af hans kolleger havde kaldt ham en "dårlig" historiker, som har "perverteret" omgang med kilder. Til det svarede han blandt andet: "Jeg ler naturligvis højt ad den slags selvhøjtidelige narrehatte, der udtaler sig om kilder, de aldrig har set".¹² I de følgende eksempler kan enhver med adgang til en computer og et bibliotek selv kontrollere kilderne.

Rehabilitering af Joe McCarthy

Måske er det mest forbløffende, at BJ i netop denne bog lægger op til en rehabilitering af Joe McCarthy – den amerikanske senator, som gennem en kampagne mod kommunistisk infiltration af bl.a. statsadministrationen gav navn til begrebet "mccarthyisme", der kendetegnes ved beskyldninger med utilstrækkelige beviser. BJ kommer med to påstande. Den første henviser til Venona-materialet, som er delvist afkodede budskaber mellem sovjetiske efterretnings-tjenester og deres agenter i USA fra primært perioden 1942-45. BJ hævder, at materialet "må faktisk medføre en omskrivning af historien om USA's politik i Den Kolde Krigs første periode". Hans næste påstand

er, at Venona-materialet viser, at den amerikanske senator Joe McCarthys udsagn "overvejende var sande". BJ uddyber ikke væsentligt disse noget uklart formulerede påstande. McCarthys udsagn beskrives således blot med, at "et stort antal" amerikanske statsborgere, ifølge ham, var agenter og spioner for Sovjetunionen.¹³

Kilden, som BJ i første række opgiver, er en bog fra 2007, *Blacklisted by History*, skrevet af Medford Stanton Evans.¹⁴ Den nu 80-årige herre er en journalist, som har skrevet otte bøger, arbejdet på en række konservative blade, modtaget ærespriser fra konservative organisationer samt ros af den højreekstreme præsidentkandidat Barry Goldwater og præsident Reagan. Han går helhjertet ind for McCarthys centrale politiske påstand, som er, at pro-kommunistiske elementer i Roosevelt og Truman administrationerne skabte en udenrigspolitik, som skulle fremme kommunismens globale fremmarch. Det placerer Evans ude på en ekstremistisk fløj, hvor selv stærkt konservative forskere og kommentatorer tager afstand fra ham.

Mellem hans kritikere er den konservative historiker Ron Radosh, som har beskæftiget sig meget med sovjetisk spionage i første del af den Kolde Krig. Radosh kalder i en anmeldelse for det konservative magasin *National Review* BJs kilde en "skamløs hyldest" til McCarthy. Han roser det omfattende arbejde, som er lagt i bogen, men han fremhæver også, at mellem McCarthys fejl, som Evans ignorerer, er, at han ikke skelkede mellem "faktiske kommunister, medløbere og anti-kommunistiske liberale samt socialdemokrater". Set med McCarthys øjne er de alle kommunister. Radosh konkluderer, at Evans ikke vil få korrigeret opfattelsen af McCarthy, idet "hans egne overdrivelser og ubegrundede overspring svarer til McCarthys".¹⁵ Der er flere andre kritiske anmeldelser.¹⁶ Historikeren David Oshinsky, Pulitzer-vinder og McCarthy ekspert, kalder bogens politiske vision for "en exceptionel fantasi", der spiller på højreorienterede re-

publikaneres frygt og ignorerer USA's faktiske udenrigspolitik.¹⁷

Evans-bogen er blevet fremhævet af BJ med en selvstændig fodnote. Men tre linjer længere fremme får vi en ny fodnote, som henviser til ikke mindre end fem værker af historikerne John Earl Haynes og Harvey Klehr, som må kaldes respektable konservative og som har beskæftiget sig indgående med McCarthy, Venona-materialet og sovjetisk spionage. Desværre for BJ har de imidlertid også taget afstand fra påstandene, som den fynske spion-jæger lufter. Det sker i deres bøger men også meget direkte i en kommentar fra januar 2014. Deres arbejde gennem mere end 20 år i arkiverne har afsløret masser af beviser for, at sovjetiske agenter fik fat i informationer "men meget lidt, som tyder på vellykket manipulation af politik". Altså ingen støtte fra dem til BJs påstand om behov for omskrivning af historien om USA's politik. De påpeger også, at McCarthy skadede den anti-kommunistiske sag med "ubesindige fejl og uunderbyggede anklager". McCarthy gentog korrekt anklager, som var blevet rejst før han selv tog fat – der var spioner i regeringsapparatet. Men det særlige ved McCarthys kampagne var, at han rettede nye anklager mod et par hundrede navngivne personer og inddrog to af Trumans udenrigsministre – Dean Acheson og George Marshall – i den store pro-kommunistiske sammensværgelse. Hans originale beskyldninger, var imidlertid "næsten uden undtagelse faktisk forkerte", fremgår det – modsat BJs påstand – af Venona-materialet.¹⁸ Så Evans og BJ står også alene med, at McCarthys anklager "overvejende" var sande.

Bagvaskelse af topjournalist

BJs bog har vakt opsigt, fordi den indeholder beskyldninger mod mange navngivne personer. I vidt omfang bygger anklagerne på dokumenter i PETs arkiv, så hvorvidt beviserne er tilstrækkelige, kan ikke kontrolleres. Men i nogle tilfælde kan åbne kil-

Fredsbevægelsen dannede flere grupper med international tilknytning. Billedet viser Rådhuspladsen i København d.21.6.1981 og starten på Fredsmarch 1981 fra København til Paris. 3 norske kvinder fra Kvinder for fred tog initiativ til marchen, der gik fra Danmark til Vesttyskland, Belgien og endte i Paris i Frankrig. (FOTO: Billedbureau ADN-ZB, DDR. Arbejdermuseet & ABA)

der anvendes. Det gælder eksempelvis for omtalen af den meget respekterede amerikanske journalist Michael Getler, som beskyldes for bedrageri. Det er ikke normalt, at man betvivler hans autoritet og troværdighed. Getler er ombudsmand ved det store offentlige tv- og radionet, *Public Broadcasting Service*. Det er ombudsmanden, som modtager klager og garanterer PBS's kvalitet. Før det var han ombudsmand på *Washington Post*, hvor han forinden gennem 26 år dækkede sikkerhedspolitik og var korrespondent i Østeuropa.

BJ hævder, at Information "i flere tilfælde" udbredte desinformation ved hjælp af manipulerede kilder. Og så fortsætter han:

"En af de amerikanske autoriteter, avisen henviste til, var en Michael Getler, der i 1970'erne skrev om militære forhold for *Washington Post*. Den 7. juni 1973 refererede Getler en ikke-offentliggjort undersøgelse, der hævdedes at være lavet af Pentagon, og som angiveligt konkluderede, at NATOs styrker var tilstrækkeligt stærke. Den danske ambassade i Washington rettede henvendelse til Defence Intelligence Agency, som fortalte, at oplysningerne var forkerte, og at den påståede undersøgelse slet ikke eksisterede. Artiklens konklusioner var Getlers egne og altså uden hold i nogen analyse. Den ikke-eksisterende undersøgelse og de fejlagtige oplysninger fra Getlers artikel blev brugt af Gert Petersen til et angreb på NATO og på vestlige oprustning (167)".¹⁹

Få sider længere fremme dukker Getler op igen:

"I foråret 1983 var Dragsdahl igen i avisen med en påstand om, at Pentagon bedrog – oven i købet sine venner (177). Hans kilde var den amerikanske journalist Michael Getler, der – som vi har set – tidligere havde afsløret sin utroværdighed".²⁰ (Fodnotehenvi-
sningen 177 i BJs tekst vender vi tilbage til).

Afsnittene har en forhistorie. Et af BJs ek-

sempler i bilag V fra før Svendborg-retssagen fokuserer på Øst-Vest styrkeforholdet. Han oplyser, at mit kildemateriale "sjældent" kan kontrolleres. Men, fortsætter han, "her skal vi se på en række tilfælde, hvor det har været muligt at gå hans påstande efter i sømmene. Det viser sig, at han ofte benytter manipulation i sin desinformation". Bilag V fortsætter: "Michael Getler, der i 1970'erne skrev om (sic!), militære forhold for Washington Post var en af de autoriteter, Dragsdahl ofte henviste til. Den 7. juni 1973 refererede Getler en ikke offentliggjort undersøgelse, der var lavet af Pentagon, og som angiveligt konkluderede, at NATOs styrker var tilstrækkeligt stærke, hvilket var i modstrid med tidligere undersøgelser. Den påståede undersøgelse eksisterede imidlertid ikke".

I bilag V er der ingen fodnote med dokumentation for denne påstand, og den danner hverken i bilaget eller bogen optakt til en direkte kritik af noget, som jeg har skrevet. Det slemme er åbenbart, at jeg har brugt oplysninger i artikler skrevet af den sikkerhedspolitiske medarbejder ved det ansete hovedstadsblad *Washington Post* – fordi han år før fuskede med en artikel.

Umiddelbart kan man notere sig nogle småting ved omtalen. Der er et insinuerende element: BJ skriver "en" Michael Getler – som er han en suspekt person og ikke en af USA's mest prominente og ærede journalister. Der er også et element af uanstændighed: BJ har i bogen én eneste kilde. Nemlig en indberetning fra den danske forsvarsattaché. Denne kilde tror han så meget på, at den bliver til et faktum om artiklen fra 1973. Men mange andre forklaringer på attachéens indberetning kan tænkes. Selv hvis BJ referer kilden korrekt, er det jo muligt, at attachéen har fået galt fat i informationerne fra DIA. Og hvorfor har BJ ikke kontaktet Getler, inden han blev svinet til? Som nævnt blev beskyldningen først fremsat i marts 2010 i bilag V og den blev straks moddokumenteret udførligt. Der har således været rigelig mulighed for yderligere undersøgelse.

Det mest bemærkelsesværdige er, at man efter blot nogle få klik kan finde masser af tegn på, at forsvarsattachéen er en dårlig kilde. Der er nemlig beviser for, at undersøgelsen, som Getler beskrev i en stor og meget detaljeret artikel, eksisterer.²¹ Den canadiske professor Terry Terriff, som har et omfattende sikkerhedspolitisk forfatter-skab, identificerede i en bog fra 1995 undersøgelsen og satte den ind i en ganske interessant politisk sammenhæng.²² Nixon-administrationen ville i 1973 inspirere sine allierede i NATO til en større indsats på det konventionelle felt. Under et møde i NATOs *Defense Planning Committee* i juni 1973 præsenterede forsvarsminister James Schlesinger en undersøgelse fra 1971, som påviste, at NATO var stærk nok konventionelt til, at man kunne klare sig uden brug af atomvåben. Som optakt til mødet havde nogen åbenbart lækket undersøgelsen til Getler. Terriff oplyser, at den er dateret 13. april 1971 og har kodebetegnelsen NSSM-121.

I en fodnote oplyser Terriff, at Getlers artikel er blevet genoptrykt af Senatets udenrigsudvalg et år efter.²³ Artiklen er også fundet så væsentlig af forskerne ved *Congressional Budget Office*, et af dokumentationscentrene i Kongressens stab, at de henviser til Getlers artikel mindst fire steder i en rapport fra december 1977.²⁴ Forskerne ved CBO har adgang til højt klassificerede informationer og det har staben i Senatets udenrigsudvalg også, så hvis der var noget galt med Getlers artikel, da ville de vide det.

Og så var der lige den ovenfor fremhævede fodnote 177 i BJs tekst. Der er i noten en henvisning til artiklen, hvor jeg beskrev en propaganda-publikation fra Pentagon, som ifølge Getler havde en del desinformation.²⁵ Men der er også i samme fodnote et internet-link, som henviser til et dokument i *National Security Archive* – et forskningsinstitut tilknyttet *George Washington University*. Meningen med denne henvisning er uvis. Umiddelbart ligner det sjusk under redigering, men en værre forklaring er nærliggende.

de. Dokumentet er en samtale mellem præsident Ford og toprådgivere om "familie-juvelerne", altså en række eksempler på CIAs ulovlige aktiviteter. Midt i dokumentet omtales, at en af de skjulte skandaler er, at Getler er blevet overvåget af CIA i 1971, fordi en efterretningskilde har lækket informationer til ham. Det er mindst forundrende, at BJ putter denne henvisning ind i forbindelse med, at Getler kaldes utroværdig. BJ forstår tilsyneladende ikke, at fodnoten ikke beklikker Getlers troværdighed. Det er CIAs ulovligheder som er sagen.²⁶ I 1971 kørte Nixon-regeringen en række ulovlige aflytninger mm på jagt efter journalisters kilder i administrationen. Mere præcise informationer angående overvågningen af Getler, fremgår af et dokument, som blev tilgængeligt i 2007. Operationen hedder CELOTEX I.²⁷

Ikke-offensivt forsvar

Skytset er i bogen rettet mod fredsbevægelserne, hvorom intet godt kan siges. Den regel medfører, at det foreliggende materiale må tilpasses og forstyrrende elementer ignorerer. Som eksempel kan her fremhæves behandlingen af forskeren Anders Boserup og ikke-offensivt forsvar.

Et sted anholder BJ, at Dansk Institut for Internationale Studier (DIIS) i sin store kold-krigsreddegørelse angiveligt har givet fredsbevægelsen "en stor og positiv rolle" i forbindelse med Sovjetunionens sammenbrud.²⁸ Som hovedkilde for denne påstand har DIIS, ifølge BJ, anvendt et værk af den amerikanske forsker Matthew Evangelista.²⁹ Men henvisningen i DIIS værket peger, skriver BJ, ud i "den blå luft". Det er en noget dristig påstand, da Evangelistas 406 sider lange bog er pakket med konkrete informationer. Evangelista er en meget respekteret forsker – professor i historie ved Cornell University; forfatter til fem bøger; "Unarmed Forces" er prisbelønnet.

Mere konkret angriber BJ, at Evangelista henviser til, at den danske forsker Anders

Boserups teorier om ikke-offensivt forsvar har "påvirket" Sovjetunionens holdning via ambassadør Mendelevitj, som i midten af 80'erne var stationeret i København. Og så falder øksen: "Evangelistas kilde til denne opfattelse er Jørgen Dragsdahl, som havde det fra sine KGB-kontakter". Der er ingen fodnote, som kan underbygge denne påstand om mine kilder. Man bør også bemærke, at sætningen er formuleret, som var det en kendsgerning, at jeg "havde det" fra KGB-kontakter. Hvor har BJ dog denne viden fra? En sådan totalt udokumenteret og meget grov anklage bør vække læsere til en vis skepsis. BJ hævder derefter, at der i "det amerikanske værk eller andre steder" ikke er "så meget som antydning af dokumentation for, at Boserups eller andre fredaktivisters ideer faktisk påvirkede den sovjetiske politiske og militære ledelse".³⁰

Igen er det underligt, at BJ bare afviser, hvad Evangelista skriver – hans bog har adskillige sider med beskrivelse af, hvordan ikke-offensivt forsvar påvirkede overvejelserne i Sovjetunionen. Men måske er årsagen, at BJ har sprunget de pågældende sider over. I en fodnote henviser BJ kun til siderne 187-189 i Evangelistas bog (udgivelsesåret er hos BJ i øvrigt forkert). Men af index i den amerikanske bog fremgår, at Boserup er nævnt tre steder mere, bl.a. på siderne 312-313 – hvor påvirkningen af den sovjetiske ledelse dokumenteres udførligt. Boserup har endog i november 1987 modtaget et brev fra Gorbatjov, hvor den sovjetiske leder tilslutter sig hans grundtanker angående ikke-offensivt forsvar. Noget hånende bemærker BJ, at Boserup i august 1987 fik en artikel i et "propagandaorgan", men han oplyser ikke, at det skete med bistand fra Gorbatjovs rådgivere og at bladet var et førende organ for periodens sikkerhedspolitiske nytænkning. BJ noterer blot, at "der kom intet ud af hans forslag". Dermed ignoreres også en række arbejdsgrupper med vestlig deltagelse (bl.a. Boserup deltog), som i løbet af 1988 gjorde forarbejdet til Gorbatjovs store nedrustningsudspil under

en FN-tale i december samme år, og det er bredt anerkendt, at de nye forsvarstanker bidrog afgørende til CFE traktaten fra 1990 om konventionel nedrustning i Europa.³¹ Det var næppe Boserups hensigt, men der kan argumenteres for, at hans teorier og Gorbatsjovs nedrustningsforslag medførte, at Sovjetunionens væbnede styrker brød sammen.³²

Men hvor har jeg mine informationer om Boserups rolle fra? Det var ikke fra "KGB-kontakter". Det var bl.a. fra ambassadør Mendelevitj selv. Jeg udviklede et godt forhold til ham – måske fordi jeg i 1985 bad ham sørge for, at jeg ikke fremover blev kontaktet af KGB-folkene (i øvrigt ved BJ dette fra retssagerne). Jeg havde også et par møder med ham i Moskva, hvor han efter hjemkaldelse fra København blev udnævnt til chef for en ny afdeling i udenrigsministeriet med ansvar for langtidsplanlægning. Denne forfremmelse var inspireret af, at han under sit ophold i København fokuserede på det vestlige arbejde med ikke-offensivt forsvar og sendte det hjem til både ministeriet og tænketanke. Han var altså en af bagmændene for det, som blev kaldt for nytænkningen af sovjetisk sikkerhedspolitik. Kontakten mellem Boserup og Mendelevitj bekræftes i øvrigt af den britiske forsker Robert Neild i et interview med den canadiske forsker Metta Spencer. "Anders havde solgt ham sine ideer tilbage i Danmark og de var blevet gode venner", siger Neild, som sammen med Boserup besøgte Mendelevitj i Moskva.³³

I mine artikler angående Boserups rolle er det klart, at Mendelevitj sammen med Boserup er kilde. Der er også henvisning til sovjetiske embedsmænd. Det var bl.a. hans unge medarbejder i København Sergej Riabkov – i dag Ruslands viceudenrigsminister. Og ambassaderåd Juri Ushakov – i dag Putins udenrigspolitiske toprådgiver. Evangelista henviser til både en artikel, som jeg i 1988 skrev i det amerikanske blad *Nuclear Times*³⁴ og en artikel af Mendelevitj.³⁵ Mon BJ har tjekket disse kilder? Hvis BJ havde

været grundig, så havde han vel også tjekket min 6.000 ord lange analyse fra 1989 i *Annual Review of Peace Activism*, hvor jeg har dokumenteret, at forskningen omkring ikke-offensivt forsvar påvirkede både NATOs og Sovjetunionens erklærede forhandlingspositioner.³⁶ Der er bl.a. citater fra Gorbatsjovs selv og hans toprådgiver Georgi Arbatov. Og BJ kunne jo også blot have læst manuskriptet til et indslag om Boserups rolle – holdt i Danmarks Radio.³⁷

Nej til Atomvåben

I et konkluderende afsnit slår BJ fast, at "den danske fredsbevægelse som sådan agiterede og virkede i det hele taget objektivt for Sovjetunionens sag". Den "antog stort set ukritisk de sovjetiske synspunkter" og lod sig bruge til udbredelse af "sovjetisk desinformation".³⁸ Det er et perspektiv, som udelukker, at der var væsentlige forskelle mellem, hvad andre med brug af pluralis kalder "fredsbevægelserne". Især organisationen Nej til Atomvåben (NtA) afveg fra den kommunistisk anførte del af bevægelserne. NtA, som blev oprettet i 1980, deltog ikke i den kommunistiske fredspolitiske frontorganisation Samarbejdskomiteen, havde et ganske uvenskabeligt forhold til Samarbejdskomiteen, blev angrebet af den officielle sovjetiske fredskomite, og dyrkede kontakt med systemkritiske grupper i Øst. På dette punkt er BJs forskning og fremstilling meget alvorligt begrænset af, at han ikke har set i de 18 kasser med dokumenter i Arbejderbevægelsens Arkiv fra NtA. BJ har forklaret det med, at man ikke havde tilstrækkelige ressourcer.³⁹ Men værkets liste over anvendte "utrykte kilder" viser, at man havde ressourcer til brug af bl.a. arkiverne for Dansk Bulgarsk Selskab og det lille bitte Kommunistisk Arbejderparti. Man har konsulteret et tysk arkiv med materiale fra DDRs såkaldte Fredsråd, men arkivet efter det østtyske Stasi er ikke besøgt – på trods af, at det i høj grad kan belyse NtA's aktiviteter. I 80'erne bragte dagbladet Informati-

on adskillige hundrede artikler, som beskriver konflikter mellem fredsbevægelserne og den europæiske sammenhæng, som NtA indgik i – bl.a. årlige konventer i den alliancefrie fredsbevægelse *European Nuclear Disarmament* (END) – men disse artikler er stort set heller ikke anvendt.⁴⁰

Behandlingen af NtA er ujævn. Årsagen kan være, at et par substantielle afsnit oprindeligt er udformet af andre end BJ. Det anerkendes, at der var organisationer i fredsbevægelsen, som ikke var "styret eller manipuleret af Kreml"; NtA kaldes den "vigtigste" af dem og derfor "analyseres særskilt".⁴¹ Denne særskilte analyse er begrænset til seks sider, hvor fokus er på, hvad man kalder NtA's dilemma – gruppen vil markere særstandpunkter i forhold til de kommunistisk anførte dele af bevægelsen, men samtidig vil man give udtryk for vilje til dialog med disse dele. Foruden disse sider viser index omtale af NtA 14 steder i værket, men i næsten samtlige tilfælde består omtalen af oplysninger og påstande, som skal sløre skelnen mellem NtA og de dele, som Kreml har gjort til sine allierede via DKP, KGB og Stasi.

Der er mange småfejl i behandlingen. Forfatteren Erik Knudsen bliver således kaldt NtA's "første formand" på trods af, at gruppen havde en flad struktur uden ledelse. Knudsen anvendes af BJ til illustration af, at gruppen gik ind for en sammenhæng mellem socialisme og fred – "nøjagtigt den samme holdning som Sovjetunionen og den kommunistisk dominerede fredsbevægelse stod for".⁴² Men BJ oplyser ikke, at DDRs Stasi samt den østtyske ambassade i København anså NtA for anti-socialistisk. Det er korrekt, at Erik Knudsen var mellem initiativtagerne til NtA, men det er også korrekt, hvad BJ ignorerer, at Knudsen efter få måneder reelt ikke deltog i gruppen. Det oplyses endvidere, at en anden initiativtager, nærværende artikels forfatter, meldte sig ud af Samarbejdskomiteen i protest mod invasionen af Afghanistan, men jeg har aldrig været med i dette foretagende⁴³ –

og jeg har heller aldrig været medlem af NtA. BJ nævner, at "enkeltpersoner" havde kontakt til systemkritikere i det tjekkoslovakiske Charta 77 og mellem østtyske kirkeaktivister, men disse personer handlede på vegne af NtA og kontakten var en central del af NtA's selvforståelse.

Kildegrundlaget er i betydeligt omfang PET-dokumenter, som imidlertid refereres så sparsomt, at de indeholdte påstande værdi ikke kan kontrolleres. Typisk er, at "meget" taler for, at NtA skal have deltaget i en af KGB inspireret påvirkningsoperation, men indholdet oplyses ikke og kilden er et PET-dokument i BJs private varetægt.⁴⁴ Fordi man ikke har konsulteret kasserne i ABA eller blot læst NtAs og ENDs ideologiske manifest, tror BJ åbenbart, at hovedmålet for denne bevægelse er oprettelse af en atomvåbenfri zone i Europa, men den helt grundlæggende tanke var, at årsagerne til atomoprustning skulle bekæmpes, og i den sammenhæng var demokrati og stop for delingen af Europa afgørende.⁴⁵

Besyderligt løsrevet fra resten af fremstillingen anvender BJ et selvstændigt afsnit på "den professionelle og prominente sovjetiske fredskæmper Tair Tairov", som blev en skarp kritiker af sine tidligere arbejdsgivere, den officielle sovjetiske fredskomite og Verdensfredsrådet. Meget af omtalen referer et interview, som en "dansk fredsjournalist" fik med Tairov. Man skal til fodnoterne, hvis man vil vide, hvad han hed (Jørgen Dragsdahl). Tairov kritiserer et brev, som fredskomiteens formand, Jurij Zhukov, i 1983 havde sendt til bl.a. NtA og END. Zhukov kaldte de selvstændige vestlige fredsbevægelser for NATO og CIA agenter. Hvis BJ havde konsulteret NtAs eller Stasis eller Informations arkiv ud fra denne sovjetiske vinkel ville han have fundet en del, som kunne være brugt til nuancering af det portræt, han leverer af NtA.⁴⁶

Mysteriet "Able Archer"

Var drivkraften bag fredsbevægelserne en

berettiget krigsfrygt? Sikrede atomvåben fred gennem afskrækkelse eller udgjorde de en stadig større trussel?

Svarene på disse spørgsmål har stor betydning for bevægelsernes legitimitet. I den forbindelse har et mere konkret spørgsmål spillet en væsentlig rolle siden slutningen af 1980'erne: Var vi på randen af atomkrig i november 1983 under en NATO-øvelse med kodenavnet "Able Archer"? Nogle kilder har påstået, at man i Kreml troede, at øvelsen, som trænede evnen til atomkrig, kunne være starten til et vestligt angreb, og at den derfor kunne have udløst et sovjetisk forebyggende angreb.

Analyse af Able Archer interesserer bl.a. efterretningstjenester, statsledere, atomstrateger, forskere og anti-atom aktivister. To hovedmotiver for interessen fremstår. For afskrækkelsesstrategiens bagmænd er svaret vigtigt, fordi man ikke vil fremprovokere krig, så hvis faren blev overhængende, er der en lære, man skal indrette fremtidig adfærd efter. For veteranerne fra datidens bevægelse mod atomvåben kan et ja-svar bekræfte, at man havde ret i sin kritik og krigsfrygt.

Bent Jensen afviser fuldstændig, at der var en krise. Alle, som er uenige med ham, begår "grundløst gætterier".⁴⁷ Det er en vidtgående konklusion, der kun er mulig, hvis man helt ser bort fra en del vidnesbyrd, og det gør BJ da også, idet han slet ikke anerkender deres eksistens. Mest underholdende er det, at han indirekte underkender hovedkilden bag påstanden, som han ellers i størstedelen af værket gør til sit store sandhedsvidne – nemlig den afhoppede KGB-officer Oleg Gordievskij.

Det var Gordievskij, som i forbindelse med øvelsen, da han endnu var på den sovjetiske London-ambassade, gjorde den britiske regering opmærksom på, at den havde skabt frygt i Kreml for et overraskende atomangreb. Britiske dokumenter, som i 2013 blev frigivet, viser, at Thatcher-regeringen tog Gordievskijs advarsler og supplerende efterretninger så alvorligt, at man i

Nej til Atomvåben, Samarbejdskomiteen for fred og Sikkerhed, Kvindernes Internationale Liga for fred og frihed og mange flere organisationer arrangerede i 1980'erne konferencer, marcher og demonstrationer for fred og mod atomvåden. Her er det en demonstration på Rådhuspladsen i København oktober 1985. (Foto: Arbejdermuseet & ABA)

1984 med henvisning til dem foreslog USA, at øvelser skulle gøres mindre provokerende.⁴⁸ I sin bog, "KGB – Dets agenter og hemmelige virke" skriver Gordievskij: "Verden nåede ikke helt hen til randen af den nukleare afgrund gennem Operation RJAN. Men gennem Able Archer 83 var den uden at forstå det kommet frygteligt nær – bestemt nærmere end på noget tidspunkt siden den cubanske missilkrise i 1962".⁴⁹ Sammenligningen med Cuba-krisen er blevet genbrugt i adskillige værker. Den fremtrædende kold-krigshistoriker John Lewis Gaddis ser "panik" i Kreml og skriver: "Det var sandsynligvis det farligste øjeblik siden Cuba-raketkrisen, og alligevel var ingen i Washington bekendt med det, før en godt placeret spion i KGB's London-hovedkvarter alarmerede den britiske efterretningstjeneste, som gav informationen videre til amerikanerne".⁵⁰ BJ hævder, at denne sammenligning også sker i den store danske kold-krigsredegørelse fra DIIS – "situationen kunne ifølge DIIS sidestilles med Cuba-krisen i 1962 med hensyn til fare for en kernevåbenkrig".⁵¹ Men tværtimod kan man hos DIIS finde følgende sætning: "Krisen kan ikke sammenlignes med Cuba-krisen, hvor der vel foregik en bevidst konfrontation men også eksisterede kontaktmuligheder, der kunne udnyttes til en afvikling af krisen".⁵² En anden godt placeret kilde er den daværende vicechef i CIA Robert Gates (senere chef og endnu senere forsvarsminister), som bruger en del plads på sagen i sin selvbiografi fra 1996. Han kalder Able Archer for "en af de potentielt farligste episoder i Den Kolde Krig".⁵³ I 2006 siger han i et film-interview, at "det mest frygtindgydende ved Able Archer var, at vi måske havde været på randen af atomkrig og end ikke vidst det".⁵⁴

Bent Jensen skriver videre, at "det er blevet overbevisende godtgjort, at påstanden om 'Able Archer' bygger på et ikke-eksisterende kildegrundlag og dårlig kildekritik".⁵⁵ Han tilbyder et hovedargument, som er, at en række nøglepersoner i den sovjetiske mi-

litære og politiske ledelse har oplyst, at de ikke kender noget til den påståede krise. Det er et tungt argument, men det bør nuanceres. I førnævnte film kender adskillige sovjetiske officerer så absolut til krisen. Af filmens grundlæggende research fremgår, at generalstabens chef, marskal Nikolaj Ogarkov, ved starten af Able Archer flyttede til sit underjordiske krigshovedkvarter samt beordrede nogle af sine styrker i øget beredskab. Kilden er generaloberst Ivan Jesin fra de strategiske raketstyrker.⁵⁶ Hverken filmen eller en bog med omtale af episoden skrevet af en tidligere britisk topembedsmand Gordon Barrass indgår i BJ-værkets litteraturliste på trods af, at udgivelserne er sket, medens Jensens kold-krigscenter eksisterede. Ifølge Barrass omfattede det øgede beredskab strategiske SS-19 raketter og 75 mellemdistanceraketter af typen SS-20.⁵⁷ Amerikanske efterretningskilder har tidligere oplyst, at bl.a. sovjetiske fly med atombomber blev sat i øget beredskab i DDR og Polen.⁵⁸

Dokumenter fra CIA viser desuden, at Sovjetunionen med en lang række initiativer efter Able Archer skærpede konfrontationen med USA og NATO.⁵⁹ På dette punkt falder BJ i en grim grøft, fordi han skriver af. Han har på forunderlig vis fundet frem til en gammel artikel i det noget obskure dagblad *Washington Times*.⁶⁰ Artiklen er skrevet af William T. Lee, som Bent Jensen vagt kalder "en tidligere amerikansk efterretningsofficer". Artiklen er på 2019 ord, hvoraf halvdelen beskæftiger sig med Cuba-krisen i 1962. Resten oversætter Bent Jensen stort set ordret. Men han udelader citatstegn. Der er dog en fodnote, som henviser til artiklen, og et par steder i den ganske fyldige gengivelse finder man en henvisning til, at Lee har den følgende mening. En læser kan nemt forledes til tro på, at BJ ikke blot har skrevet af og at der er selvstændig forskning bag teksten.

Hvor det går helt galt, er i dette afsnit: Bent Jensen skriver, at "den sovjetiske paranoia [var] angiveligt steget stærkt allerede i 1979, da NATO besluttede at udstationere

Pershing II og krydsermissiler som modvægt imod de sovjetiske SS-20'ere. Den sovjetiske ledelse reagerede ved at forsøge at finde metoder til at opdage affyring af Pershing; ved at forøge de sovjetiske kernevåbenbestykkede ubåds-patroljer langs USA's kyster; ved at flytte tre brigader af SS23-missiler ind i Østeuropa; og ved at vedtage planer om at affyre hele det sovjetiske strategiske arsenal som svar på en Pershing II-affyring".⁶¹ Og her er så hvad William T. Lee skriver: "Soviet paranoia rose sharply in 1979 when NATO decided to deploy Pershing II and cruise missiles to counter Soviet SS-20s (...) The Soviets responded by trying to find ways to detect Pershing launches; greatly increasing nuclear-missile submarine patrols off US coasts; moving three brigades of SS-23 missiles into Eastern Europe; and adopting plans to launch their entire strategic arsenal in response to a Pershing launch".

Men dateringen hos Lee – og dermed også hos Jensen – er forkert. Det er uklart, hvad Lee mener med nye metoder, som skal afsløre Pershing II affyringer. Måske tænker han på KGB's RYAN-program, som skulle opdage forberedelse af atomkrig. Det blev startet i maj 1981. Men hans næste tre sovjetiske initiativer – patroljer langs USA's kyst, flere raketter i Østeuropa, samt brug af strategiske raketter i et svar på Pershing – kommer efter udstationeringen af Pershing II er indledt i det sene efterår 1983. Det fremgår af en CIA-analyse fra maj 1984, som oplyser, at ubåde i slutningen af december 1983 har indledt patroljering langs USA's østkyst, og at SS-12/22 raketter fra midten af januar 1984 er blevet overført til DDR og Tjekkoslaviet.⁶²

Nogle kritikere, som ikke tror på en Able Archer krise, påpeger, at der ikke er alvorlige krisetegne i en række referater fra møder i Politburoet, Sovjetunionens øverste ledelse. BJ bringer også dette argument i spil.⁶³ Andre forskere har imidlertid påpeget, at generalsekretær Andropov var fraværende i perioden, og at de mest alvorlige sager derfor

blev behandlet ved hans sygeseng. Det er også muligt, endog sandsynligt, at marskal Ogarkov ikke fortalte de politiske ledere og deres rådgivere, at han havde givet ordre til øget beredskab. Ogarkov var formentlig den person i topledelsen, som var mest overbevist om, at USA forberedte et overraskende angreb.

Der er i nogle analyser, som er skrevet i de seneste år, et tilbagetog fra, at Able Archer kan sammenlignes med Cuba-krisen, men det er yderst sjældent, at man, som Bent Jensen gør, helt afviser, at der var en potentiel krise, som giver indblik i atomkonfrontationens risici.⁶⁴ Der er for mange kilder, som ikke bare kan afvises og som tyder på, at noget fandt sted. Forskere har bl.a. påpeget, at Sovjet gennem sine spioner blev informeret om, at Able Archer "kun" var en øvelse, og det kan have lagt en dæmper på reaktionen.⁶⁵ Generaloberst Jesin har for sit vedkommende fremhævet, at man fra militær side forventede, at USA ville skjule forberedelse af et angreb med, at man kun ville gennemføre en øvelse. I foråret 2013 offentliggjorde et amerikansk forskningscenter *National Security Archives* mere end 1.000 dokument sider, som belyser Able Archer.⁶⁶ Dette materiale er heller ikke med i BJs kold-krigsværk. Det kan jo undskyldes med, at bogen var skrevet færdig inden – selv om man faktisk har opdateret den i det sene efterår 2013. Men materialet medfører, at BJs fremstilling også er forældet kildemæssigt.⁶⁷

Sovjetisk krigsfrygt

Fokus på alvoren i blot Able Archer episoden kan bortlede opmærksomheden fra krigsfaren i resten af 80'ernes første halvdel. Her er et par relevante spørgsmål: Medførte massivt amerikansk militært pres på Sovjetunionen krigsfrygt i Kreml? Og var det godt eller skidt?

Hos BJ er svaret på det første spørgsmål klart. Han skriver, at "ingen har kunnet finde noget som helst vidnesbyrd fra den sov-

jetiske politiske eller militære ledelse, eller i samtidig eller senere sovjetisk historieskrivning”, der tyder på krigsfrygt.⁶⁸ Det er en meget utvetydig afvisning, og i Jensens tekst er den ikke kun knyttet til Sovjets reaktion på Able Archer øvelsen.

Men det er et gennemgående tema i mange kilder, at sovjetiske lederes krigsfrygt i første halvdel af firserne var reel – og beviserne fra 1983 er særligt stærke. I den tidligere anviste kildesamling fra *National Security Archives* er der således en indberetning dateret 10. december 1983 fra den amerikanske Moskva-ambassade, som oplyser, at en amerikansk akademiker med fremragende kontakter i den sovjetiske elite beskriver “voksende paranoia hos sovjetiske embedsmænd”, idet de “bogstaveligt talt er besat af krigsfrygt”.⁶⁹ Der er også et referat fra et møde mellem den sovjetiske leder Andropov og den ene af “de vise mænd”, som skabte USA’s udenrigs- og sikkerhedspolitik efter 1945, Averell Harriman.⁷⁰ Den erfarne amerikaner var sikker på, at Andropovs bekymring for krig ved en fejltagelse var ægte. Desuden har præsident Reagan i sine erindringer fortalt, at han efterhånden indså, at “mange” sovjetiske topfolk frygtede, at USA ville rette et overraskende atomangreb mod Sovjetunionen.⁷¹

Bent Jensen tror tilsyneladende heller ikke, at Reagan-regeringen havde en “sejrsstrategi”, hvor Kreml og det sovjetiske militær blev udsat for bl.a. psykologisk krigsførelse med fingerede angreb foruden truenede amerikansk oprustning. Det har Dansk Institut for International Studier (DIIS) ellers ud fra amerikanske og andre kilder påvist i sit store kold-krigsværk fra 2005.⁷² Men dokumentationen afvises kontant: “Ifølge DIIS førte USA under Reagan en risikabel og aggressiv politik, som vi dog på den anden side ikke ved noget om, da den foregik i det skjulte”.⁷³

Er den nu så skjult? Den påstand er lidt underlig. Vi “ved noget om” det, fordi den amerikanske politik er beskrevet og dokumenteret i adskillige bøger og artikler. Der-

om kan BJ ikke være helt uvidende, idet han faktisk kort omtaler Peter Schweizers bog “Victory” fra 1994, som også er med på kildelisten.⁷⁴ I den dokumenteres USA’s militære pres og sovjetiske lederes “frygt”, endog “hysteri”, ganske udførligt på 284 sider.⁷⁵ Men det jo er muligt, at Jensen ikke har læst denne bog, idet han primært henviser til, at den fhv. amerikansk Moskva-ambassadør Jack Matlock i en bog har udtrykt skepsis overfor, at Reagan havde en sådan strategi. Det er også muligt, at BJ ikke har læst Matlocks bog, idet omtalen af Matlocks holdning til Schweizers bog er forkert. Matlock skriver blot, at det er for enkelt, hvis man (som Schweizer) hævder, at Den Kolde krigs ophør skyldes Reagans militære og økonomiske pres på Sovjetunionen.⁷⁶

Schweizers bog er langt fra det eneste sted, hvor man kan se Reagans pressionspolitik dokumenteret. Det sker i en analyse, som den daværende hus-historiker i CIA, Ben Fischer, lavede i 1997, “A Cold War Conundrum”.⁷⁷ Den er med i BJs litteraturliste, selv om den ikke har sat synlige spor i hans bog. Fischer beskriver bl.a. psykologisk krigsførelse med fly, som tilsyneladende vil angribe Sovjetunionen, og fremskudte flådeøvelser med yderst truende adfærd. I et senere studie leverer Fischer også en grundig analyse af, hvordan både Moskva og Washington er ramt af krigsangst, idet man frygtede et overraskende atomangreb, som kunne “halshugge” lederne.⁷⁸ Han viser, hvordan amerikansk udvikling af nye våben gjorde den russiske frygt berettiget. Den amerikanske halshugningsstrategi er for USA’s vedkommende desuden beskrevet af journalisten James Mann.⁷⁹ Hverken Fischers 2006-værk eller Mann’s bog er med i litteraturlisten. Ligeledes udeladt er den tidligere CIA-analytiker Peter Pry’s bog fra 1999, “War Scare”⁸⁰ og journalisten David Hoffman’s “The Dead Hand” fra 2009, som bruger knapt 600 sider på dokumentation af sovjetiske lederes noget nær desperate frygt for USA’s tilsyneladende krigsforberedelser (bl.a. ville de svare med et auto-

matiseret system for besvarelse af atomangreb).⁸¹

Og hvorfor er det så vigtigt? BJ afviser formentlig Able Archer, den amerikanske sejrstrategi og sovjetiske ledes krigsfrygt, fordi disse eksempler kan vise, at fredsbevægelsernes argumenter var berettigede. Selektiviteten i valget af kilder giver altså grundlag for en propagandistisk pointe på et tidspunkt, hvor fredsbevægelsen ikke længere er en politisk faktor. Andre kilder peger på en stadig relevant lære, idet man konkluderer, at mangler i efterretningstjenesters viden er foruroligende, kan udløse krig og bør korrigeres. Det er BJ tilsyneladende i sin rasen mod fredsbevægelserne blind for. Han er også blind for den lære, at kernen i afskrækkelsesstrategien er en uhyre farlig balanceakt. En af de mest spændende og stadig meget relevante analyser, som også bygger på sovjetiske/russiske kilder, er skrevet af den israelske ekspert Dmitry Adamsky. Han påpeger, at Reagans USA nok ville afskrække Sovjet med de noget aggressive initiativer, men, og det er stadig vigtigt, der er en grænse, hvor forsøg på afskrækkelse kan få en modsat, krigsprovokerende, virkning. USA løb risikoen for en sovjetisk overreaktion.⁸²

Sovjetisk atomstrategi

Mellem de store selvmodsigelser i BJs fremstilling af supermagternes atomkonfrontation er, at hvis Sovjetunionen havde haft den opfattelse af atomvåben, som BJ postulerer, ville atomkrig have været langt mere sandsynlig under Able Archer.

Der er, med billeder, 21 sider, hvor han beskæftiger sig med "Sovjetunionens syn på anvendelse af kernevåben".⁸³ Det sker rodet, med modsigelser og uforståelige elementer. BJ har især støttet sig til en (forældet) amerikansk, militær kilde, som han bringer lange, oversatte uddrag fra, dog uden citationstegn. Synspunkter herfra udbygges uden egentlig analyse med en op-hobning af citater fra bl.a. sovjetiske re-

præsentanter. Nyere materiale, som ikke er foreneligt med BJs syn, ignoreres totalt. Fordi sovjetiske våben og strategi ikke eksisterede i et vakuum – USA var jo også ganske aktivt med i konfrontationen – kunne en redegørelse for det amerikanske syn på kernevåben nok gavne forståelsen, men dette aspekt er stort set reduceret til en i øvrigt helt forkert fodnote.

Det sovjetiske syn på kernevåben har gennem årtier været et yderst kontroversielt emne. Kløften mellem erklæret sovjetisk fredspolitik og det tilsyneladende militære beredskab var dyb. Emnet er fortsat plaget af, at arkiverne er lukkede i Sovjetunionen, og selv de vestlige arkiver er ikke åbnet totalt. Offentlige udtalelser fra sovjetiske repræsentanter er modsigende og ofte uklare. Der er således stort behov for nuancerede redegørelser.

BJs amerikanske kilde er William Odoms bog "The Collapse of the Soviet Military" fra 1998.⁸⁴ De relevante afsnit hos Odom er ret korte, idet bogens emne ikke er det sovjetiske syn på kernevåben. Odom bygger i så henseende især på et af sine tidligere værker fra 1983, "The Soviet Approach to Nuclear Weapons". Odom var generaløjtnant og en overgang direktør for den elektroniske spionagetjeneste NSA. Under præsident Carter var han hjernen bag en udvikling af USA's atomstrategi, som mere end før accepterede kamp med atomvåben.

BJ anvender ikke den formentlig mest autoritative kilde, som har været kendt siden 2004 og nemt tilgængelig siden 2009. Det er et værk på to bind, som bygger på samtaler med primært 22 repræsentanter for den sovjetiske sikkerhedspolitiske elite, foretaget fra 1990 og nogle år frem. Værket, "Soviet Intentions 1965-1985", er fremstillet af BMD Corporation, finansieret og bestilt af Pentagon. Forfatterne er selv eksperter på feltet og de har i vurderingen inddraget samtaler med folk fra USA's sikkerhedspolitiske elite.⁸⁵ Det påpeges, at opfattelsen af bl.a. sovjetisk atomstrategi og krigsplanlægning har været forkert.

Fremstillingen hos BJ følger et helt entydigt spor, som afspejler tankegangen hos et lille mindretal af amerikanske eksperter under Den Kolde krig. Det grundlæggende tema er, at Sovjetunionen (i modsætning til USA) "planlagde at føre og vinde begrænsede atomkrige".⁸⁶ Sovjetunionen har, hedder det et par steder, en "førsteslagsdoktrin" – men andre steder henvises til "forkøbslag" (forskellen er åbenbart ikke klar for BJ: førsteslag er et overraskende angreb ud af det blå, mens forkøbslag er en slags nødværge lige før modparten angriber). Den amerikanske forsker og Reagan-rådgiver Richard Pipes får udførlig omtale for en artikel fra 1977: "Why the Soviet Union Thinks It Could Fight and Win a Nuclear War".⁸⁷ Artiklen gav, anfører BJ, anledning til heftig debat i USA, hvor politikere, embedsmænd og journalister "ofte anvendte rent politiske påstande" imod Pipes.⁸⁸

Han inddrager⁸⁹ også en dansk officer, Karsten Møller, i sin fremstilling, idet han henviser til og citerer fra en analyse, som denne fik offentliggjort i 1985.⁹⁰ I dag siger generalmajor Karsten Møller, at et citat fra hans analyse "er taget ud af sin sammenhæng", nuancerne fra analysen er væk og "den tages til indtægt for synspunkter, som jeg ikke deler".⁹¹

BDM-studiet dementerer kraftigt BJs fremstilling. Sovjetiske militære og politiske ledere troede ikke på sejr i atomkrig og militære analyser af en krigs forløb underbyggede dette. Man frygtede, at USA ville slå først med et overraskende angreb og man forventede, at NATO i en krig ville anvende atomvåben først. Derfor var det en mulighed, at Sovjet ville slå til først, hvis et vestligt atomangreb var umiddelbart forestående – det var den sovjetiske version af begrebet "afskrækkelse". Fra slutningen af 1970'erne foretrak Sovjetunionens politiske ledere en strategi, som lagde vægt på gengældelse af atomangreb, og det forbød fra 1980 forkøbslag. BDM-forskerne mener dog, at det i en krise og i fravær af stærk politisk ledelse var en mulighed, at militæret

ville anvende forkøbslag af frygt for, at gengældelse ikke ville være mulig.⁹² Able Archer episoden er en illustration af farerne i denne forbindelse.

I litteraturlisten henvises til et materiale, som med fokus på Europa i vid udstrækning bekræfter BDM-analysen – nemlig en rundbordssamtale mellem fhv. vestlige og sovjetiske militære beslutningstagere i Stockholm fra 2006.⁹³ Men det anvendes ikke i fremstillingen.

Det er forståeligt, at man fra vestlig side så alvorlige trusler i en strategi, som åbnede for og konkret planlagde brug af atomvåben i et forkøbslag – altså et angreb, som gennemføres ud fra klare tegn på et umiddelbart forestående vestligt atomangreb. Men forkøbslag indgik også i samtlige amerikanske såkaldte SIOP-planer for atomangreb på Sovjetunionen. Eksperterne ved *National Security Archives*, som har gjort USA's planer tilgængelige, skriver således, at "begge parter frygtede den andens strategi og mente, at en mulighed for forkøbslag var nødvendig i den nukleare planlægning...".⁹⁴ Emnet behandles af BJ på en vis, som ikke kan kaldes seriøs. Vi får således oplyst, at Sovjetunionen regnede med, at atomkrig kunne begrænses til Europa, men i USA var den "gældende doktrin" derimod "begrænset anvendelse af kernevåben imod de to hovedmostanderes eget territorium – altså henholdsvis sovjetisk og amerikansk område". Her henvises så i en fodnote til *National Security Decision Memorandum* 242 fra 1974. Men det er vrøvl, idet NSDM 242 ikke har en sådan begrænsning og den afgørende ordre angående planlægning tydeligt indeholder behov for regionale optioner.⁹⁵ Overdrevent morsomt bliver det, når BJ i en fodnote slår fast, at "vestlige strategier teoretiserede også om præventive kernevåbenslag mod Sovjetunionen og Warszawapagten på forskellige tidspunkter, men forlod disse tanker".⁹⁶ I strid med BJs påstande er der udførlig dokumentation for, at præsident Nixon og hans sikkerhedsrådgiver Kissinger anså atomvåben

for brugbare til mere end afskrækkelse, idet de kunne anvendes både militært og politisk. Som Sovjet stræbte USA efter overlegenhed. Det var også dem, som sammen med forsvarsminister Schlesinger satte gang i udviklingen af strategi og våben, som under Reagan toppede med den såkaldte hals-hugningsstrategi rettet mod sovjetiske ledere.⁹⁷

Foruden de nævnte samtaler med sovjetiske topfolk er der også sovjetiske dokumenter, som er kommet frem i de seneste år og tilbageviser BJs forældede påstande. En ledende rådgiver for militærindustriens sekretær i det sovjetiske kommunistpartis centralkomité fra 1974-1990, Vitalij Kataev, har til Stanford University afleveret 10 bokse med officielle dokumenter og egne noter. Adskillige våbenprogrammer kan her analyseres detaljeret. BJ har åbenbart heller ikke set i disse kasser eller blot læst en artikel af forskeren Pavel Podvig, ekspert på sovjetiske og russiske atomvåben.⁹⁸

I datidens – perioden 1975-85 – analyser af den militære balance fremhævede nogle amerikanske eksperter to forhold i forbindelse med Sovjetunionens langtrækkende, landbaserede interkontinentale raketter (ICBM). For det første fremhævede man, at de var blevet meget præcise og derfor især udgjorde en trussel imod USA's ICBM'er. For det andet påstod disse eksperter, at Sovjet havde hærde sine raketsiloer så meget, at de kunne overleve et amerikansk angreb, og dermed sikre Sovjet overlegenhed i den fortsatte krig. Der var, hævdede man, opstået en sårbarhed for USA's arsenal, som gjorde et afvæbnende, overraskende sovjetisk første-slag muligt.

Men materialet fra Kataev dokumenterer, ifølge Podvig, noget ganske andet. Amerikanerne overvurderede de sovjetiske raketters præcision og hærningen af sovjetiske siloer. Det sovjetiske oprustningsprogram "kunne ikke udgøre en alvorlig trussel imod USA's strategiske atomstyrke", konkluderer Podvig. "Bevismaterialet tyder heller ikke på, at Sovjetunionen hverken havde

planer om eller slagkraft til at udkæmpe og vinde en atomkrig".

Muligt forskningsprojekt

Ovenstående er kun nogle få smagsprøver fra det usædvanlige værk. Hvis det skal bruges til undervisning i kildehåndtering, leverer bogen meget fine muligheder for opgaver til eleverne, hvor de selvstændigt skal finde yderligere eksempler. De kan med fordel henvises til enhver tekst, som beskriver rammerne for BJs hovedfortælling – venstrefløjens forræderi under Den Kolde Krig. Selvfølgelig er disse rammer – f.eks. amerikansk sikkerhedspolitik, våbenkapløbet, informations-niveauet i Danmark, debatten i udlandet (herunder forskeres bidrag) – kun behandlet mindre end nødtørftigt, men for den årvågne vil selv en lille arbejdsindsats hurtigt bære frugt. Dertil kommer, at fremstillingen giver rige muligheder for debat af, hvordan de skitserede rammer påvirker læserens opfattelse af rationalitet og legitimitet i fredsbevægelserne samt politiske partier.

I nærværende gennemgang er mange andre dokumenterede eksempler på fusk blevet udeladt. De kan findes på min hjemmeside: Citater trækkes ud af deres sammenhæng;⁹⁹ højreekstremistiske kilder lægges til grund;¹⁰⁰ utroværdige og tilbageviste udsagn tillægges absolut sandhedsværdi;¹⁰¹ aktører påduttet meninger uden kildegrundlag;¹⁰² hyppig brug af misvisende og falske fodnoter;¹⁰³ osv.

Et af mysterierne i værket er, hvorfor det præges af mange fejl, som BJ, Centrets forskere eller forlaget kunne have opdaget. Professoren er selv, når han kritiserer andre, meget omhyggelig med fremhævelse af deres små stave- og sprogfjøl. Hastværk ligner en utilstrækkelig forklaring, idet bogen blev erklæret klar til udgivelse mere end et år før, at det skete. Karakteristisk for fejlene er, at de alle trækker i samme politiske retning, og det er måske årsagen til, at de ikke er blevet opdaget.

Forskningen bag og udgivelsen af "Ulve, får og vogtere" blev finansieret af Folketingets flertal og begrundet med, at kold-krigsværket fra DIIS var utilfredsstillende. Man fandt altså, at demokratiets oplysnings- og debatniveau ikke kunne være tjent med, at DIIS-værket stod alene. Det må ud fra sammen logik anbefales, at der afsættes et beløb til, at historikere kan gennemføre en efterkontrol af BJs værk. Det er blevet en bestseller og nogle anmeldere har endog rost dets videnskabelige niveau. Kontrol af værket er en uhyre tids- og pladskrævende aktivitet, men det er vel noget utilfredsstillende, at dette problem kan hindre, at BJs værk får den plads i danske historikers bidrag til folkeoplysningen, som det har gjort sig fortjent til.

Noter

1. Petersen, Nikolaj: "Europæisk og globalt engagement, 1973-2003". Dansk udenrigspolitikshistorie, bind 6. Gyldendal, København 2004.
2. Petersen, Nikolaj: "Gå efter bolden, ikke manden". Weekendavisen, 21.3.14
3. Se også Petersen, Nikolaj: "Nogle nødvendige korrektioner". Jyllands-Posten, 17.3.14
4. "Bemærkninger til professor dr. phil. Bent Jensens omtale af PET-kommissionen på Center for Koldkrigsforsknings hjemmeside". 12. april 2010. <http://dragsdahl.dk/A20131110.htm>
5. Ibid, s.2
6. Ibid. s. 6-8
7. Jensen, Bent: "Ulve, får og vogtere". København, Gyldendal 2014. s. 576.
8. "Bemærkninger..." Ibid. p. 7. Se også: PET-kommissionens beretning: "KGB's kontakt- og agentnet i Danmark". Bind 13. Schultz distribution, København 2009. s. 173-175
9. "Jørgen Dragsdahls dezinformatsija". Bilag P, dateret 18.8.09. "Jørgen Dragsdahls dezinformatsija". Bilag V, dateret 8.3.10. "Jørgen Dragsdahls journalistik". Bilag A1. Fejldateret 1.9.09 (reelt skrevet og indgivet efteråret 2010)
10. "Introduktion til Henrik Holm Niensens afsluttende procedure ved Landsretten 8. oktober 2013". Indeholder link til den skriftlige procedure, dog med citater fra PET-dokumenter udstreget. dragsdahl.dk/A20131108.htm
11. BJs tre redegørelser for min journalistik giver inspiration til de første "Dagens fusk" notater. Se Dagens fusk 1-24 på [dragsdahl.dk/A20131109,htm](http://dragsdahl.dk/A20131109.htm)
12. "Læserne spørger: Bent Jensen". Information, 9. 11.13
13. "Ulve, får og vogtere" Ibid. Bind I s. 451
14. M. Stanton Evans: "Blacklisted by History". Random House, New York 2007.
15. Radosh, Ronald: "The Enemy Within". National Review, 5.12.07, s. 50-52
16. For link til flere se "Blacklisted by History", Wikipedia.
17. Oshinsky, David: "In the Heart of the Heart of Conspiracy". The New York Times, 27.1.08
18. Klehr, Harvey og Haynes, John Earl: "American Betrayal, an exchange". The New Criterion, januar 2014.
19. "Ulve, får og vogtere"- Ibid. Bind I, s. 595
20. Ibid. s. 598
21. Getler, Michael: "Pentagon Study Insists NATO Can Defend Itself", Washington Post, 7.6.73
22. Terriff, Terry: "The Nixon Administration and the Making of U.S. Nuclear Strategy". Cornell University Press, 1995. s. 46-47
23. U.S. Senate Committee on Foreign Relations: "Nuclear Weapons and Foreign Policy in Europe". Hearings, 94th Congress, 2nd sess, March-April 1974, s. 243-47
24. Blaker, James og Hamilton, Andrew: "Assessing the NATO/Warsaw pact military balance". Congressional Budget Office, 1977.
25. Dragsdahl, Jørgen: "Rapport fra Pentagon be- drager USA's venner". Information, 23.3.83.
26. http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB222/family_jewels_wh1.pdf
27. <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB222/top01.pdf>. Læs desuden "CIA was heavily involved in probing news leaks". Chicago Tribune, 27.6.07. http://articles.chicagotribune.com/2007-06-27/news/0706270015_1_cia-officer-cia-report-cia-director-william-colby
28. "Ulve, får og vogtere". Ibid. Bind I s. 683
29. Evangelista, Matthew: "Unarmed Forces. The Transnational Movement to End the Cold War". Cornell University Press, New York 1999.
30. "Ulve, får og vogtere". Ibid. Bind I s. 684
31. Sharpe, Jane: "Striving for Military Stability in Europe". Routledge, Oxon 2006. Snyder, Jack: "The Gorbachev Revolution: Limiting Offensive Conventional Forces in Europe". Report to National Council for Soviet and East European Research. <http://www.ucis.pitt.edu/nceer/pre1998/1988-800->

- 23-2-Snyder.pdf. Risse-Kappen, Thomasz. "Ideas Do Not Float Freely". International Organization. Vol. 48, No. 2. Spring 1994.
32. Se Odom, William E.: "The Collapse of the Soviet Military". Yale University Press, New Haven 1998.
33. <http://russianpeaceanddemocracy.com/robert-neild-1994>
34. Dragsdahl, Jørgen: "Are the Soviets Really Serious?". Nuclear Times, May-Juni 1988. s. 22-25
35. Mendelevich, Lev: "Forty Years in the Diplomatic Service". International Affairs. (Moskva). 1989, no. 6. s. 67-76
36. Dragsdahl, Jørgen: "How Peace Research Has Reshaped the European Arms Dialogue". Annual Review of Peace Activism. Winston Foundation for World Peace, Boston 1989. s. 39-45
37. Dragsdahl, Jørgen: "Dansk forsker spillede en vigtig rolle for afslutningen af Den Kolde Krig". Orientering, Danmarks Radio 25. juli 2005. <http://dragsdahl.dk/R20050725.htm>
38. "Ulve, får og vogtere". Ibid. Bind I, s. 685
39. Ifølge Troels Toftkær oplyst under offentligt møde på Louisiana 8.4.14
40. En repræsentativ andel af Informations dækning er tilgængelig via www.dragsdahl.dk
41. "Ulve, får og vogtere". Ibid. Bind I, s. 615
42. Ibid. Bind I, s. 626
43. Ibid. Bind I, fodnote 35, s. 738
44. Ibid. Bind I, s. 626
45. Se f.eks. Ben Ter Veer m.fl.: "Der er kun ét Europa". Eirene, København 1982.
46. Se bl.a. Dragsdahl, Jørgen: "Alliancefrie fredsgupper giver Sovjet svar på tiltale". Information, 3.2.83, www.dragsdahl.dk/A19830203.htm og Dragsdahl, Jørgen: "Kamp mod anti-sovjetisme i centrum for fredsgruppe". <http://www.dragsdahl.dk/A19830214.htm>
47. "Ulve, får og vogtere". Ibid. Bind II, s. 598
48. <http://nuclearinfo.org/blog/peter-burt/2013/11/thirty-years-ago-nuclear-crisis-which-frightened-thatcher-and-reagan-ending>
49. Gordievskij, Oleg og Andrew, Christopher: "KGB- dets agenter og hemmelige virke". Forum, København 1990. s. 624
50. Gaddis, John Lewis: "The Cold War – A New History". Penguin Press, New York 2005. s. 227-228
51. "Ulve, får og vogtere" Ibid. Bind II, s. 597
52. "Danmark under den kolde krig". Dansk Institut for Internationale Studier, København 2005. Bind 4, s. 512
53. Gates, Robert: "From the Shadows". Simon & Schuster, New York 1996. s. 270-273
54. "The Brink of Apocalypse". Flashback Television. Channel 4, UK, udsendt første gang 5. januar 2007. www.Youtube.com/watch?v=7ciy5R-tLiE
55. "Ulve, får og vogtere". Ibid. Bind II, s. 597
56. Se også Barass, Gordon; "The Great Cold War". Stanford University Press, Stanford 2009. s. 300
57. Ibid.
58. Omtale af forhøjet militært beredskab hos Gates, Robert: "From the Shadows". Ibid. s. 272. Desuden i CIA-analyse fra 1984 "Implications of Recent Soviet Military-Political Activities". Central Intelligence Agency. 18.5.84. s. 1 og 4. <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAE-BB428/docs/6.Implications%20of%20Recent%20Soviet%20Military-Political%20Activities.pdf>
59. Ibid. Se også memorandum til bl.a. præsident Reagan fra CIAs direktør, 19.6.84. <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAE-BB428/docs/8.US-Soviet%20Tensions.pdf>
60. Lee, William T.: "The nuclear brink that wasn't – and the one that was". The Washington Times. 7.2.95
61. "Ulve, får og vogtere". Ibid. Bind I. s. 83
62. "Implications of Recent Soviet Military-Political Activities". Ibid. s. 1.
63. "Ulve, får og vogtere". Ibid. Bind I. s. 85
64. Mastny, Vojtech: "How Able was 'Able Archer'". Journal of Cold War Studies, vol. 11 No. 1. Vinter 2009. s. 108-123
65. "How Able was 'Able Archer'?" Ibid. og "The Great Cold War". Ibid. s. 301
66. "The Able Archer 83 Sourcebook". National Security Archives. <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/nukevault/ablearcher/>
67. Hovedkilden for Bent Jensen er tilsyneladende et dansk angreb på DIIS-udredningen fra 2005 skrevet af Gregersen, Jens: "Able Archer 1983 og koldkrigsudredningen". Forum for Forsvarsstudier, december 2005.
68. "Ulve, får og vogtere". Ibid. Bind I, s. 86
69. "Subject: American Academic on Soviet Policy". 13.12.83 <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAE-BB426/docs/19.American%20Academic%20on%20Soviet%20Policy-December%201983.pdf>
70. "Memorandum of conversation". Samtale mellem ambassadør Harriman og generalsekretær Andropov, 2.6.83. <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAE-BB426/docs/14.%20Memorandum%20of%20Conversation%20between%20Gen%20Sec%20Andropov%20and%20Averell%20Harriman-June%202,%201983.pdf>
71. Reagan, Ronald: "An American Life, The Au-

- tobiography". Simon & Schuster, New York 1990. s. 588-589
72. "Danmark under den kolde krig". Ibid. Bind III, s. 471-495. Bind IV, s. 67-85
73. "Ulve, får og vogtere". Ibid. Bind II, s. 597
74. Ibid. Bind I, s. 85
75. Schweizer, Peter: "Victory". The Atlantic Monthly Press, New York 1994
76. Matlock, Jack: "Reagan og Gorbatjov". TV2 News forlag, 2007. s. 18
77. Fischer, Ben: "A Cold War Conundrum: The 1983 Soviet War Scare". CIA, Center for the Study of Intelligence 1997
78. Fischer, Ben: "The Soviet-American War Scare of the 1980s". International Journal of Intelligence and CounterIntelligence, vol. 19, Issue 3, 2006. s. 480-518
79. Mann, James: "Rise of the Vulcans". Viking Penguin, New York 2004
80. Pry, Peter Vincent: "War Scare". Praeger, Westport 1999
81. Hoffman, David: "The Dead Hand". Doubleday, New York 2009
82. Adamsky, Dmitry: "The 1983 Nuclear Crisis – Lessons for Deterrence Theory and Practice". Journal of Strategic Studies, 36:1, s. 4-41. <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/01402390.2012.732015>
83. "Ulve, får og ulve". Bind I. Ibid. s. 68-89
84. Odom, William: "Collapse of the Soviet Military". Yale University Press, 1998.
85. Hines, John og Mishulovich, Ellis og Shulle, John: "Soviet Intentions 1965-1985, Volume I: An Analytical Comparison of U.S.-Soviet Assessments During the Cold War". BDM Federal Inc. 22. September 1995. Samt: "Soviet Intentions 1965-1985 Volume II: Soviet Post-Cold War Testimonial Evidence". Tilgængeligt via <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/nukevault/ebb285/>
86. "Ulve, får og vogtere". Bind I. Ibid. s. 68
87. Pipes, Richard: "Why the Soviet Union Thinks It Could Fight and Win a Nuclear War". Commentary, juli 1977. http://people.reed.edu/~ahm/Courses/Reed-POL-422-2012-S1_NP/Syllabus/EReadings/05.2/05.2.Pipes1977Why-the-Soviet-Union.pdf
88. "Ulve, får og vogtere". Ibid. Bind I s. 75
89. Ibid. Bind I s. 77
90. Møller, Karsten: "Udviklingen i sovjetiske militære doktriner". Årbogen Sikkerhed og Nedrustning, SNU 1985. s. 204-239
91. Telefonsamtale med Karsten Møller 3. maj 2014
92. "Soviet Intentions...". Bind I s. 35
93. Hoffenaar, Jan og Findlay, Christopher: "Military Planning for European Theatre Conflict During the Cold War". An Oral History Roundtable Stockholm, 24-25 april 2006. www.php.isn.ethz.ch/documents/ZB79_000.pdf
94. "What the Soviets Feared". <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/nukevault/ebb285/>
95. "To Have the Only Option That of Killing 80 Million People is the Height of Immorality". http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAE/BB173/og_forsvarsministe_Schlesingers_direktiv <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAE/BB173/SIO-25.pdf>
96. "Ulve, får og vogtere". Ibid. Bind I, fodnote 115 s. 696
97. Gavin, Francis: "Nuclear Nixon". Kapitel i "Nixon in the World", red. Logevall, Fred og Preston, Andrew. Oxford University Press 2008. s. 126-145
98. Podvig, Pavel: "The Window of Vulnerability that Wasn't". International Security. Sommer 2008. Vo. 33, no. 1. s. 118-138 http://russianforces.org/podvig/2008/06/the_window_of_vulnerability_that_wasnt.shtml
99. <http://www.dragsdahl.dk/A20131109.htm#Fusk31100>. <http://www.dragsdahl.dk/A20131109.htm#Fusk11101>. <http://www.dragsdahl.dk/A20131109.htm#Fusk27102>. <http://www.dragsdahl.dk/A20131109.htm#Fusk32103>. <http://www.dragsdahl.dk/A20131109.htm#Fusk29>

Jørgen Dragsdahl
Journalist og forfatter
Email: jorgendr@hotmail.com